

СТАНОВИЩЕ
от доц. СИЛВИЯ АСЕНОВА ШОПОВА, дмпс
психолог в МБАЛНП “Св. Наум“ СОФИЯ

ОТНОСНО
дисертационен труд на тема
„ТЕОРЕТИЧНИ ПРОБЛЕМИ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ПОДХОДИ КЪМ
ПСИХОЛОГИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ НА МИСТИЧНИЯ ОПИТ”
за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално
направление „Клинична Психология (Медицинска психология)” на
СВЕТЛАНА АТАНАСОВА ВЕЛКОВА
СУ „Св. Кл. Охридски”, ФФ, Катедра „Социална, трудова и педагогическа психология”

Дисертацията е с обем от 157 страници и е разделена на увод, четири глави, заключение, библиография. Тя включва 95 източника; 45 на български, 23 на английски език и 27 на руски език. В текста има 35 таблици и 4 графики. Цитатите са 247.

Изследователската работа е изпълнена и предадена за оценка в срок.

Още с въведението дисертантката не ни оставя място за съмнение в амбициозността на задачата, която си е поставила импонирайки на засиления интерес в тази област, а именно – да проследи, анализира и обобщи или както тя се изразява теоретично да рамкира идеята за мистичния опит, като го изследва в неговото взаимодействие с личностовия капацитет за себerefлексивност, балансиране на афекта, стремежът към придобиване на нов опит и себеразвитие при неселектирани лица от популацията и такива с психиатрична диагноза, предвид стигматизацията на феномена.

Задачите са степенувани на теоретично, методическо и изследователско равнище.

Хипотезите са с алтернативен характер, което не само показва нетрадиционен подход, но и осигурява експериментално пространство на автора.

Подбраният инструментариум, в най-общ смисъл, съответства на поставените цел и задачи и спомага за определянето на хипотезите като потвърдени или не. Тук с особено мнение ще се отнеса към чистотата на доказването при въпросници, тип самооценъчни и в тази връзка бих желала да задам два въпроса на дисертантката:

1.Как е защитено изследването Ви от аграцията и съответно от стигматизация? Смяя да отбележа, че твърдението *„Точността на резултатите зависи от честността и откровеността на лицето и точността на неговата самооценка“* стр.7 от Автореферата, не е удовлетворително.

2.Познавате ли феномена на „фалшивите спомени“ или както Вие самата цитирате на стр. 11 от Дисертацията *„...имаме ли памет за автентично афективно преживяване?“*

Обекти на изследване са внушителен брой лица, 525, от които 489 без психиатрична диагноза и 31 с поставена такава. И макар и с риск да бъде обвинена, че подхождам към разглеждането на тази феноменология *„през призмата на биологизма“*, бих се обърнала към дисертантката за отговор на следващите въпроси:

3.Какъв е преморбидния и морбиден статус на 489-те изследвани лица?

4.Липсата на психиатрична диагноза, може ли да гарантира клинично здраве при хора с такава пъстра демографска характеристика и на ср.в. 39г?

Защото и в самия дисертационен труд е загатнато, че определени феномени, които може да изглеждат като извънредни или свръхестествени, могат също да имат и физиологическа причина - стр.43 от Дисертацията. В тази връзка е и следващият ми въпрос:

5.Макар и много трудоемко, не би ли било редно да се провери здравният статус на тези 489 лица за история на други страдания от типа на: пространствено заемащ процес, глиозни или съдови промени, дегенеративни дегенеративни тенденции, злоупотреба с ПАВ и алкохол?

Въпросите ми ще бъдат пояснени и от последващата препоръка за полиморфност на тази група, поради причината, че състояния като описваните в мистичен план могат да бъдат изживявани и от хора с епилепсия, например, а аурата пред множество пристъпи, би била припозната като „мистичен опит“.

Както самата дисертантка правилно е отбелязала „По-лесно се интроспектират представи и мисли или т.нар. когнитивни модалности, отколкото да се вербализират емоционални преживявания...“ стр.11 от Дисертацията. Именно поради тази трудност, най-съвременни невроизобразяващи методи са насочили обективите си в предизвикателната афективна сфера. Тази тенденция провокира у мен и последният ми въпрос:

6. Дисертантката срещнала ли е в литературните си проучвания опити да се изясни биохимичното функциониране на ЦНС при мистици; например има ли проучвания с ФМР; какви невро-медиаторни процеси настъпват, като промяна в нивата на допамин и серотонин и др. характерни за трансовите състояния? Защото, въпреки цитираните от Вас твърдения на Юнг от 50-60-те години на миналия век, че „*Структурата и физиологията на мозъка не дават обяснение на психическия процес.*“ - /стр.94 от Дисертацията/, усилията на съвременния невропсихологичен клон в науката, са насочени именно на там.

Иначе, дисертацията е структурирана в съответствие с академичните изисквания и разпределението на петте глави е съответно, три в теоретичен план и две в експериментален. Още с поднасянето на информацията от събраните литературни източници, дисертантката ненаатрапливо, но с вещина вплита свои отношения и подсказки за позициите си по проблема, особено подчертани в глави първа и втора. Малко по-оскъдно е личното присъствие в третата глава - Мистичният опит при психично здрави и психиатрични пациенти. Не става ясно, шизофренията като „състояние на духа“ или като заболяване се представя. На първото предположение ме навеждат цитираните разсъждения на Юнг: „... една от най-големите трудности при преживяване на несъзнаваното е човек да не се идентифицира с него.... Мъдро е да не се идентифицираме с тези преживявания, а да се отнасяме с тях като че ли са извън човешката действителност... Иначе настъпва инфлация, а тя е малка форма на лудост... А ако сте в крайна инфлация, до пръсване, това е шизофрения.“ /стр. 15 от Автореферата/ При цялото ми уважение към златните стандарти в психоанализата, когато се захващаме с анализ на нещо като шизофренията, чиято етиопатогенеза е изяснена и приета по международни критерии, би било добре също да се споменат, ако не за да се покаже широта на познанията като клиничен психолог, то поне за да се мотивира избора за изследване на лица точно от тази нозологична единица.

Експеримента е осъществен ефективно и обслужва необходимостта от потвърждаване или отхвърляне на заложените хипотези. Резултатите са изведени в осем основни извода, касаещи непосредствено изпълнението на поставените в дисертацията задачи.

Приносителите са безспорни и в заключение бих си позволила да формулирам и адмиравам още един, а именно излизането от психологическото статукво, което демонстрира дисертантката с избора на тази темата. Както самата дисертантка подчертава: „... водещият мотив при изследването на феномени като мистичния опит в крайна сметка е мотивът да се разбира...“ и тя е положила огромни творчески усилия да ни приближи до това.

Напълно подкрепям и вярвам, че ще се оправдаят надеждите на дисертантката за полезност от найният труд в практиката на професионалното консултиране и подбор; за нуждите на социално-психологичния тренинг и психотерапията.

Като правя уговорката, че отправените от мен въпроси и изведените от тях препоръки са с цел надграждане на постигнатото до тук, считам, че предложения за разглеждане дисертационен труд на тема **„ТЕОРЕТИЧНИ ПРОБЛЕМИ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ПОДХОДИ КЪМ ПСИХОЛОГИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ НА МИСТИЧНИЯ ОПИТ“** притежава научна стойност и предлагам на уважаемото жури да присъди на **СВЕТЛАНА АТАНАСОВА ВЕЛКОВА** заслужената образователна и научна степен „доктор на науките“.

